מחוי רב חסדא: כגון אנא ורב ששת! מחוי רב ששת: כגון אנא ורב חסדא.(59)

אמר רבי יוחנן: קטן פורח שהביא סימני גדלות לפני גיל שלש עשרה(60), **מזמנין עליו** אפילו בשלשה(61).

תניא נמי הכי: קטן שהביא שתי שערות מזמנין עליו, ושלא הביא שתי שערות אין מזמנין עליו, ואין מדקדקין בקטן".

ולכאורה **הא גופא קשיא, אמרת "הביא שתי שערות", אין,** [מזמנין עליו], ומשמע שאם **לא הביא, לא** מזמנין עליו, כי אינו גדול. ואילו **הדר תני "אין מדקדקין בקטן"**, ומשמע שיתכן קטן שיזמנו עליו, **לאתויי מאי? לאו**

לאתויי קטן פורח, שאם הביא שתי שערות, אין מדקדקין בגילו, אך אם לא הביא, מדקדקין שיהא בן שלש עשרה ומעלה.(1) מח-א

כאן "וכי הלכה גברא היא", ולכן ביאר שקושיית הגמרא היא רק על אותם אנשים שלפעמים חייבים בזימון [כשיש עמם ארון או שבת] ולפעמים פטורים, אך שני ת"ח תמיד מחוייבים, והיינו כי אין החשיבות בהלכה המצטרפת, אלא בתלמידי חכמים עצמם.

והמאירי [מח א] ביאר שכוונת רב אמי, כי אע"פ שאין קובעין כאחת, ההלכה מנענעתן ומצרפתן ואם יש שלישי ביניהם, מזמנין.

59. בעירובין [סז א] מבואר שרב חסדא היה מעמיק לדון בנדונים מחודשים, וירא מרב ששת שהיה בקי ומקשה סתירות ממשניות, וראה רש"י בשבת [סג א] שפירש כי שני ת"ח המחדדין, היינו שואלין ומשיבין זה לזה, ויתכן שבכך נחלקו כאן, איזה סוג שו"ת נחשב כחידוד הראוי להצטרף לבהמ"ז.

60. **רש"י**, והיינו ששערות מוכיחות על בגרות הגוף, אפילו לפני גיל הבגרות, ומה שאמרו בקידושין [טז ב] ששערות לפני גיל י"ג הן שומא, הוא לגבי דיני גדלות, ולכן נקרא "קטן פורח", [וראה רש"י גיטין סה א, **ובהעמק שאלה** קטז ג האריך בבירור נידון זה].

אך **תוס'** [ד"ה קטן] ביארו שכבר נכנס לשנת יג, והתחיל להביא סימנים ולא נגמר שיעורן, שאין בהם כדי לכוף ראשו בצד עיקרו [ונקט שהם עושים את הגדלות, ולא רק ראיה עליה, ולכן כשהגיע לשנים ואינן שומא, כבר בתחילתן יש בו מקצת גדלות]. ונמצא שביאור ראיית הגמרא הוא, שהסיפא מגלה על הרישא, שאין הכוונה לשתי שערות גמורות, אלא די בפורחות.

61. **תוס'** [ד"ה קטן] הקשו איך שנינו בברייתא בסמוך שקטן אינו מצטרף, והרי אפילו קטן בעריסה מצטרף, ולכן העמידוה בצירוף לשלשה. וכן העמידו [בסמוך מח א ד"ה ולית] את ההלכה שקטן פורח אינו מצטרף לשלשה אלא לעשרה. וביאר **המרדכי** שזימון בשלשה חמור מזימון בעשרה.

והראב"ד בתמים דעים [א] ביאר להיפך, שבעשרה כיון שרוצים להזכיר שם שמים, דוחקין עצמן ומצרפין קטן לסניף כדי להרבות בשבחו של מקום, אך לזימון של שלשה לא אכפת לן, וראה טור ונו"כ [קצט].

1. כך הביאור לפי **רש"י**, אך **תוס' והרשב"א** תמהו, שהרי דין קטן שהביא שתי שערות מפורש כבר ברישא של הברייתא, ולכן ביארו כדרכם, שאם הביא שתי שערות כשיעורן, אין מדקדקין אחריו, אך אם עדיין לא צמחו כשיעור, בודקים אחריו, שאם יודע למי מברכין, מצטרף לזימון.

ולית הלכתא ככל הני שמעתתא,(2) שהקלו בדיני צירוף לזימון, **אלא** רק(3) **כי הא** קולא **דאמר רב נחמן: קטן**(4) **היודע למי מברכין מזמנין עליו.**

אביי ורבא הוו יתבי בקטנותם **קמיה דרבה,** וכשרצה לברך, בדקם אם ראויים להצטרף לזימון.(5) וכך **אמר להו רבה: למי מברכין? אמרי ליה: לרחמנא.**

ורחמנא היכא יתיב? רבא אחוי [הצביע] **לשמי טללא** [כלפי התקרה]**, אביי נפק לברא, אחוי כלפי שמיא.**(6)

אמר להו רבה: תרווייכו, רבנן הויתו! שניכם תהיו חכמים, כי **היינו דאמרי אינשי: בוצין בוצין מקטפיה ידיע!** [טיב הדלעת ניכר בה משעת חניטתה, כשיוצאת משרף האילן]. ומשל הוא, שטיבם ניכר מילדותם.

אמר רבי יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב: תשעה(7) **אכלו** פת העשויה

---

2. **רב האי גאון** פירש, שלמסקנא זו נמצא שכל האופנים דלהלן לא מצטרפים:

א. תשעה ועבד. ב. תשעה וקטן. ג. תשעה וארון, ותשעה הנראין כעשרה. ד. שנים ושבת. ה. שני ת"ח. ו. קטן פורח, אלא צריך שיביא שתי שערות ויהא יודע למי מברכים.

אך **תוס'** [ד"ה ולית] **ובעה"מ** כתבו שדברי ריב"ל לגבי צירוף תשעה ועבד או תשעה וקטן לא נדחו להלכה.

ולגבי קטן פורח ביארו **תוס'** **והרשב"א** שאין הכוונה לדחות את הברייתא להלכה מפני דברי רב נחמן, אלא לבארה שלא כביאור רבי יוחנן, והיינו שלא שנינו שמזמנים על כל קטן פורח, אלא רק אם יודע למי מברכין.

3. **הרמב"ן** דקדק, שרק במקום שאמרו "לית הלכתא ככל הני שמעתתא מהא דאמר ר' פלוני" ביאורו שחולק על הכל, אך כאן הלשון "לית הלכתא ככל הני שמעתתא אלא כי הא דאמר", וביאורה שאין הלכה ככל הקולות שנזכרו לענין צירוף בזימון, אלא רק כי האי קולא שאמר רב נחמן.

4. דעת **הרי"ף** **והרמב"ם** [ברכות ה ז] שמצרפין קטן מגיל חינוך, אם יודע למי מברכין, וכתב **הריב"ש** [תנא] שקודם לגיל חינוך, אפילו אם הוא חריף ויודע למי מברכין, אינו מצטרף.

ואילו **תוס'** [שם] כתבו שצירופו תלוי בשני תנאים א. פורח, ב. שיודע למי מברכין. וכתב **הב"י** [קצט] שגם הרא"ש סובר כן, אך בשם **מהרי"ק** [מט] הביא שלדעת הרא"ש אינו מצטרף אלא מבן י"ג ויום אחד.

5. כך הביאור לפי **הרי"ף** שקטן ממש מצטרף, אך **תוס'** כתבו שרצה להראות שיש בהם בינה אף שהם קטנים ועדיין לא מזמנין עליהם, שאילו כבר היו פורחים, לא ניכרת חכמה בתשובתם.

6. **רב האי גאון** ביאר שאין הכוונה שאמר כך ממש, אלא שראו שהוא יודע את בוראו ידיעה שלמה כידיעת גדולים, ויודע ששכינתו בשמים, וראה **ריטב"א** ששבח בכך את אביי שידע בבירור ששכינתו בשמים.

7. דעת **הרי"ף** שמצטרף רק לעשרה, אך לא לשלשה, והעלה מכך **רבינו יונה** שיש להחמיר בשלשה יותר מעשרה, [ומה שמצינו לעיל מה ב שאם יצא אחד מהן לשוק, בג' עונה עמהם, ובעשרה אינו מצטרף אלא אם חזר למקומו, אינו משום חומרא, אלא כך הוא אופן הישיבה הנצרך להזכרת השם]. וראה תוס' ד"ה תשעה.

מדגן **ואחד אכל**[8] **ירק**[9], **מצטרפין** לזימון, אף שהאוכל את הירק אינו מברך עמם ברכת המזון.[10]

אמר רבי זירא: בעאי מיניה מרב יהודה: שמנה שאכלו דגן, **מהו** שיצרפו אליהם שני אוכלי ירק ויתחייבו בזימון?

אמר ליה רב יהודה: **לא שנא**, ומצטרפין.[11]

אמר רבי זירא: **ששה ודאי לא מיבעיא לי,** וכן **שבעה** שאכלו דגן, **מהו** שיצרפו אליהם שלשה אוכלי ירק ויתחייבו בזימון?

---

8. לכאורה תמוה, למה צריך שיאכל ירק, והרי אפילו קטן המוטל בעריסה מצטרף, אף שלא אכל כלל. **והחזו"א** [ל יד] צידד שרב חולק על ריב"ל בצירוף קטן, אך לבסוף הסיק שהאוכל ירק יכול לברך ברכת הזימון, ולכן אפילו ג' אוכלי ירק מצטרפין, מה שאין כן בקטן בעריסה שאין מצרפין אלא אחד בלבד, וכ"כ **במ"ב** [קצז ז] שמצטרף משום שאומר "ברוך שאכלנו משלו" [ומקורו בתוד"ה תשעה].

אך כבר הבאנו שדעת **בעל המאור** שמצרפין אפילו ב' וג' קטנים [ופסק גם כרב וגם כריב"ל], ובהכרח שסבר כי צירוף האוכל ירק מחייב בזימון, ואילו צירוף הקטן הוא רשות, ואין הגדולים חייבים לזמן עמו אלא אם ירצו, וראה הערה 10.

9. **הב"י** [קצז] הביא בשם **הכל בו** שנחלקו הראשונים אם צריך שיאכל כזית ירק, **והרשב"א** כתב שצריך שיתחייב בברכה, לפחות כבורא נפשות [הובא **במ"ב** שם ח], **והריטב"א** כתב שצריך להתחייב ברכה שבהמ"ז פוטרתה [וסבר שעיקר הזימון הוא ברכת הרבים, וצריך שיהא ראוי להוציאם].

ותמה **החזו"א** [לא ב] שהרי הרא"ש להלן [נ א] ביאר כי טעם הדין שאם קדם אחד וברך, מצטרף לזימון, הוא משום שלא גרע מאוכל ירק, אף שאחר שברך כבר אינו מחויב ברכה. ויתכן לחלק בין האוכל ירק, שאם אינו חייב בברכה הרי הוא כאדם מהשוק, שאינו מצטרף אלא רק "עונה", ורק בעת חיובו בברכה יכול להצטרף כ"מברך", לבין האוכל פת, שכבר התחייב בברכת הזימון ולא נפקע חיובו.

והגר"א נקט שהאוכל ירק מצטרף אפילו אכל פחות מכזית, וכתב **הבה"ל** [קצז ד"ה כזית] דהיינו במצטרף לעשרה, שהרי מוכח ממשנתנו שהמצטרף בירק לשלשה צריך כזית, אך **הרש"ש והגרא"מ הורביץ** נקטו שכוונת הגר"א גם במצטרף לשלשה [וכך הביאו **החזו"א** שצידד שרב חולק על ריב"ל בצירוף קטן ל יא].

10. בשו"ע [קצז ב] כתב שהמזמן יהיה מאוכלי הפת דוקא, **ובה"ל** [קצד ד"ה אחד] משמע שרק אוכלי הדגן מתחייבים בזימון, אך להאוכל ירק עצמו אין חיוב אלא מצוה גרידא. אך **באור שמח** [ברכות ה ג] נקט שגם לאוכלי הדגן אינו חיוב אלא רשות, וראה בהערה 8 שמדברי **בעה"מ** משמע שהוא חיוב, ויש לדון אם מותר לאוכל ירק להחלק, כי אינו חייב בזימון, או כיון שהוא גורם להפקיע חיובם של אוכלי הדגן, אסור, [וראה רשב"א להלן נ א].

11. בשו"ת **גינת ורדים** [י] ביאר שרב נקט "תשעה שאכלו דגן" אף שדי בשבעה, כדי ללמד שיש עדיפות בריבוי אוכלי הפת כמה שיותר, ומצוה מן המובחר שיהיו עשרה אוכלי פת, כי ברכת הזימון נתקנה על הפת. ולדבריו נמצא שאם היו עשרים, ואחד מהן אכל פת, לא יחלקו, כי לכתחילה עדיף שבכל חבורה יהיו עשרה אוכלי פת, וראה **ב"י** [קצג] ולהלן [נ א].

והתכוון לומר, שהיה ברור לו שאי אפשר לצרף לששה עוד ארבעה, וכדלהלן.(12)

אמר ליה רבי ירמיה: שפיר עבדת דלא איבעיא לך, אולם אין הדין כהבנתך, כי **התם,** בשבעה ושמונה, **טעמא מאי,** מפני מה מצטרפין? **משום דאיכא רובא. הכא נמי,** בששה שאכלו דגן, מצטרפין כי **איכא רובא.**(13)

ואיהו, רבי זירא, **סבר, רובא דמינכר בעינן,**(14) ולכן סבר שאם אין שבעה שאכלו דגן, אי אפשר להצטרף לחיוב זימון.

ינאי מלכא ומלכתא כריכו ריפתא [אכלו פת] **בהדי הדדי.**(15) **ומדקטל להו** ינאי **לרבנן** [שהרג את החכמים בגלל שרצו לפוסלו מהכהונה], **לא הוה ליה איניש לברוכי להו,** להוציאם בברכת המזון.(16)

אמר לה ינאי **לדביתהו,** לאשתו: **מאן יהיב לן גברא דמברך לן? אמרה ליה: אשתבע לי דאי מייתינא לך גברא, דלא מצערת ליה.**

אשתבע לה. אייתיתיה לשמעון בן שטח אחוה [אחיה, שהחביאתו מפני ינאי], **אותביה בין דידיה לדידה,** הושיבו ביניהם.

אמר ליה ינאי לרבי שמעון בן שטח: **חזית כמה יקרא עבדינא לך!**

אמר ליה: לאו את קא מוקרת לי, אלא אורייתא היא דמוקרא לי, דכתיב על התורה [משלי ד ח] "**סלסלה,** חזור עליה בקביעות, **ותרוממך. תכבדך, כי תחבקנה",**

אמר לה ינאי לאשתו: **קא חזית,** רואה את שבצדק הרגתי את החכמים, שהרי לפניך

---

12. ביארנו את הגירסא שלפנינו כפשוטה, וכן משמע לעיל [כה ב]. אך **רש"י** [ד"ה ואיהו] פירש שרבי זירא הצטער שלא שאל על ששה, וכתב **במסורת הש"ס** שגרס "וי דא".

והב"י כתב שנפקא מינה בביאורים אלו להלכה, כי לרש"י רבי זירא הסתפק בצירוף ארבעה לששה ורבי ירמיה פשיטא ליה, ונמצא שהלכה כרבי ירמיה שמצטרפין לששה, אך לגירסתינו גם רבי זירא פשיטא ליה, והלכה כמותו שצריך רוב הניכר.

13. **בירושלמי** דן לצרף אפילו מחצה על מחצה, דהיינו חמשה אוכלי פת וחמשה אוכלי ירק. אך כשהרוב אוכלי ירק, ודאי אין מצטרפין לזמן בהזכרת השם, כי אף אם יש ביניהם שלשה שאכלו פת וכלם חייבין בזימון, הרי היא סעודת אוכלי ירק, ואינה מחייבת הזכרת השם.

14. **רבינו יונה** ביאר שצריך רוב של שני שליש. והטעם לכך, כי בזימון צריך עשרה משום ש"לאו אורח ארעא לברך בפחות מעשרה" [כדלעיל מה ב, ראה מז הערה 56], אך בדבר שבקדושה די ברוב שאינו ניכר [או"ח נה א], כי בו הצורך בעשרה נלמד מקרא, והוא ככל דין התלוי במנין שמתקיים ברוב המנין, וראה **ט"ז** [יו"ד כא ב].

15. **הגרעק"א** העיר, שמכאן מוכח שאשה מצטרפת לזימון, כי משמע שרק המלך והמלכה אכלו, אך מברכת רבי שמעון בן שטח "שאכל ינאי וחבריו" משמע שהיו עמו אחרים, **ובתוס'** [ד"ה תשעה] מבואר שהיו שם עשרה, וכן הוא להדיא בבראשית רבה [מקץ צא ג], וראה **חזו"א** [ל ט].

16. לכאורה תמוה, כיצד יתכן שינאי, שהיה כהן גדול ומלך, לא ידע לברך? וראה **צל"ח** שהעמיד באופן מסוים ע"פ פלפול.

תלמיד חכם **דלא מקבל מרות!**[17]

יהבו ליה כסא [כוס יין] **לברוכי** עליו ברכת המזון.

אמר שמעון בן שטח: **היכי אבריך?** הרי לא אכלתי, וכי אפשר לי לומר "**ברוך שאכל ינאי וחביריו משלו**"? לפיכך **שתייה לההוא כסא,** ובכך הצטרף עמם לסעודתם,[18] ושוב **יהבו ליה כסא אחרינא, ובריך.**

אמר רבי אבא בריה דרבי חייא בר אבא (אמר רבי יוחנן)[19]**: שמעון בן שטח** מה **דעבד, לגרמיה** [על דעת עצמו] **הוא דעבד,** ולא הודו לו חכמים.

דהכי אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: לעולם המזמן **אינו מוציא את הרבים ידי חובתן** בברכת המזון, **עד שיאכל כזית** פת העשויה **מדגן**[20] ויתחייב בברכת המזון,[21] כי בברכת המזון אינו יכול להוציא את חברו אלא אם הוא מחויב בה[22].

---

17. **בעין יעקב** גרס "דלא מקבלי". והיינו שהוכיח מרבי שמעון בן שטח על כל החכמים שאינם מקבלים מרות, וראה **רש"ש**.

18. **תוס'** [ד"ה תשעה] כתבו שהאוכל ירק או שותה כוס יין מצטרף ויכול לומר "ברוך שאכלנו משלו" שהרי שתיה בכלל אכילה.

19. **במסורת הש"ס** כתב למחוק תיבות אלו, שהרי לא מסתבר שרבי יוחנן יביא ראיה מדברי עצמו. **והצל"ח** כתב שלא רבי יוחנן אמר "ר"ש בן שטח עבד לגרמיה" אלא רבי אבא הוא שלמד כך מדברי רבי יוחנן.

20. **הרא"ש** כתב שלא נקט "פת", כי די שיאכל דבר המחייב בברכה מעין שלש, ואין צריך שיהיה חייב ברכת המזון.

אך **הרשב"א** נקט שאינו מוציא בברכת המזון, אלא אם אכל כזית פת, והתחייב בברכת המזון, שהרי אומר "נברך שאכלנו" ובהכרח שגם הוא אכל וחייב בברהמ"ז [שהרי בהמ"ז אינה פוטרת את מעין שלש].

והריטב"א כתב שגם רבי שמעון בן שטח מודה שהמוציא צריך להיות מחוייב בברכה, אלא שסבר כי לצירוף זימון די שיתחייב בברכה מעין שלש על היין, שברכת המזון פוטרתה, והיא בכלל "ואכלת וברכת".

21. **תוס'** [ד"ה עד] ביארו כי אף שאמרו [ר"ה כט א] שגם אחר שבירך יכול לחזור ולהוציא אחרים, ואפילו לא אכל כלל, מוציא אחרים מדין ערבות, מכל מקום כדי לזמן צריך לאכול כזית דגן, כי אינו יכול לומר "שאכלנו משלו". [ותמה **המהרש"א** שהרי האוכל ירק מצטרף כי יכול לומר "שאכלנו", ולמה צריך המוציא לאכול דוקא פת].

אך **רש"י ובה"ג והרמב"ם** [ברכות ה טז] סברו כהי**רושלמי** [הובא ברא"ש] שהטעם שצריך לאכול כזית, הוא משום שנאמר "ואכלת ושבעת וברכת" ודרשו "מי שאכל הוא יברך", ונמצא שבבהמ"ז התחדש שאינו יכול להוציא את חברו אלא אם הוא מחויב בה לפחות מדרבנן, [וכך הבינו את האמור בר"ה שם "חוץ מברכת הלחם והיין", וראה **תוס' לעיל** מה א ד"ה אם], ולכן ביארו כדלהלן.

וגם **הרשב"א והריטב"א** [הל' ברכות ה ט] ביארו שבבהמ"ז התחדש שאינו יכול להוציא את חברו אלא אם הוא מחויב בה, אך סברו שרק רבנן תקנו כן, כדי שלא יטעו ויוציאו גם בברכת הנהנין, שבה אינו מוציא אלא אם נהנה, ורק אסמכוהו אקרא.

22. **רש"י** ביאר כי אף שגם האוכל כזית דגן אינו מחויב בבהמ"ז אלא מדרבנן, מכל מקום

(מיתיבי) [וכדתניא][23]**: "רבן שמעון בן גמליאל אומר,**[24] **עלה והסיב עמהם, אפילו לא טבל עמהם אלא** ירק **בציר,**[25] **ולא אכל עמהם אלא גרוגרת אחת, מצטרף** לזימון".

ומדייקת הגמרא: משמע שרק **אצטרופי מצטרף, אבל להוציא את הרבים ידי חובתן** אינו מוציא **עד שיאכל כזית דגן.**

נחשב מחוייב בדבר כדי להוציא אחרים בברכתו. והוסיף שקטן שאינו מוציא את אביו בבהמ"ז, אף לאחר שהגיע לגיל חינוך [כדלעיל כ ב], כי חיוב החינוך מוטל על אביו ולא עליו.

ותמה **הגרעק"א** שהרי מצינו שם שגם נשים אינן מוציאות אף שהן חייבות מדרבנן. **והגרא"מ הורביץ** תירץ שנשים אינן מוציאות אנשים כי אינם בכלל ערבות [רא"ש פ"ג יג], מה שאין כן קטנים שנאמר עליהם בסיני "בניכם ערבים לכם" [וראה לעיל כ הערה 30 שנחלקו האחרונים אם אכן אין ערבות לנשים, או שאין ערבות אלא למי שמחויב בדבר, וכן מוכח מדברי תוס' בסמוך שקטן אינו מוציא כי אינו בר חיובא, אף שיש לו ערבות].

ובקהילות יעקב [כד] כתב שקטן אע"פ שאינו מחויב בהמ"ז, היינו משום שנחשב כאנוס, אך אם הוא מברכה הרי מקיים מצוותה ככל ישראל, ואינו כאשה שאינה חייבת בה, וגם אם ברכה אינה מקיימת מצוה של בר חיובא.

ובתוס' תמהו על רש"י איך יועיל חיוב דרבנן לפטור חיוב דאורייתא? וביאר **הראש יוסף** שרש"י לשיטתו שכל מצוה דרבנן יש עליה חיוב מה"ת, מצד "לא תסור". **ובפמ"ג** [קמז משב"ז א] הביא בשם **הלבוש** שכיון גם חיוב האוכל כזית אסמכוהו אקרא, רצו שיהיה דינו כחיוב דאורייתא ממש, ולכן מוציא גם את מי שאכל ושבע שחיובו דאורייתא. ולביאורו הרי נשים אין מוציאות כי חיובם לא אסמכוהו אקרא.

ובה"ג ביאר שרק אם האחרים אכלו כדי שביעה אינו מוציאם, כי אין חיובם שוה, אך אם גם הם אכלו רק כזית, יכול להוציאם, וכן פסק **הרמב"ם** [שם]. ותמהו רש"י ותוס' שהרי בסוגיין משמע כי אילו רבי שמעון בן שטח היה אוכל כזית, היה יכול להוציא את ינאי אף שאכל ושבע. **ובכסף משנה** [שם] הביא תשובת הרמב"ם, שכוונת הגמרא רק להוכיח שהמוציא צריך לאכול פת ואין די ביין, אך לא דקדקה בשיעור האכילה, כי התבאר במקומו לעיל [כ ב].

ותוס' ביארו שרק קטן אינו מוציא, כי אינו בר חיוב כלל, אפילו יאכל כדי שביעה, אך גדול שהוא בר חיובא אם יאכל כדי שביעה, מוציא אחרים שחייבין מדאורייתא, אפילו לא אכל כלל, מדין ערבות.

23. כך תיקן **הב"ח**, שהרי הגמרא מוכיחה כדברי רבי יוחנן שאינו מוציא את הרבים ידי חובתן בברכת המזון, עד שיאכל כזית דגן. אולם **הריטב"א** ביאר שקושיית הגמרא היא שאם מצטרפין בהכרח דינם שוה ויכול להוציא אף שלא אכל כזית. והתירוץ הוא שרק מצטרף רך לא מוציא עד שיאכל כזית.

24. **הרשב"א** ביאר שהקשו מדברי רשב"ג, כי ידעו שאין מי שחולק עליו, וזו דעת הבבלי, אך הירושלמי נקט שרשב"ג חולק בזה על חכמים, עי"ש.

25. **הרמב"ם** [ברכות ה ח] נקט שאפילו לא אכל אלא ציר לבד, מצטרף, אך **בשו"ע** [קצז ב] נקט שטיבל בציר, וכתב **מג"א** [שם ה] שצריך שיעור כזית, ותמה **בלבושי שרד** שאם יש כזית למה צריך טיבול, וביאר ע"פ **הלבוש** [שם ב] שהכוונה להשמיענו שהירק מצטרף לשיעור